

АФАРМЛЕННЕ КАНСПЕКТА ЎРОКА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Саўко У. П., дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка

Педагогічная навука і школьная практыка выпрацавалі разнастайныя формы арганізацыі навучальнага працэсу: урок, факультатыў, курс па выбару, прадметны гурток. Як формы навучання ў сучаснай школе выкарыстоўваюцца кансультацыя, індывідуальныя заняткі, самападрыхтоўка і інш. Аднак асноўнай арганізацыйна-педагогічнай адзінкай навучання і выхавання застаецца ўрок.

У сувязі з развіццём педагогічнай навукі і назапашваннем вопыту выкладання школьных дысцыплін урок як форма вучэбнай дзейнасці ўвесь час удасканальваецца. У агульнапедагогічным плане дастаткова падрабязна разгледжаны дыдактычная структура ўрока, змест вучэбнага матэрыялу, метады і прыёмы навучання і іншыя бакі арганізацыі навучальнага працэсу. Праблема пабудовы і правядзення ўрокаў роднай мовы з'яўлялася аб'ектам спецыяльных даследаванняў А. В. Цекучова, М. Т. Баранава, Т. А. Ладыжанскай, Б. Т. Панова, А. І. Уласенкова і іншых вучоных-метадыстаў.

Эфектыўнасць урока, як вядома, у многім залежыць ад таго, наколькі дакладна вызначаны яго мэты, які вучэбны матэрыял (віды практыкаванняў і заданняў, іх сістэма, якасць дыдактычнага матэрыялу і інш.) прапанована ў школьнікам, якія метады навучання і кантролю выкарыстоўваюцца на розных этапах, як прымяняюцца наглядныя дапаможнікі і г. д. На выніковасць урока, безумоўна, уплываюць і асабістыя якасці настаўніка, у тым ліку дасканаласць ведання прадмета, валоданне прафесійна-метадычнымі ўменнямі, агульная эрудыцыя. Такім чынам, паспяховасць урока ў многім залежыць ад наступных уменняў настаўніка: 1) метадычна правільна распрацаваць канспект урока; 2) рэалізаваць гэты канспект у канкрэтнай аўдыторыі.

Канспект урока (паўрочны план), як вядома, распрацоўваецца па кожнай праграмай тэме. У паўрочным плане абавязкова фармулююцца (з апорай на праграму) мэты ўрока, з улікам іх вызначаецца тып урока. У метадычна правільна аформленым канспекце:

1) пазначаюцца структурныя этапы урока (напрыклад: паведамленне тэмы, пастаноўка мэт ўрока; актуалізацыя апорных ведаў; тлумачэнне новага матэрыялу; першаснае замацаванне набытых ведаў, фарміраванне ўменняў і навыкаў і інш.);

2) называюцца метады, якія плануецца выкарыстаць на тым ці іншым этапе (напрыклад: фронтальнае апытванне, паведамленне настаўніка, ускладненае спісванне, выбарачны дыктант і інш.);

3) указваецца (калі гэта не вынікае з назвы метаду), калектыўна, паўсамастойна, у групах ці самастойна вучні павінны выконваць заданні.

Такім чынам, метадычна правільна аформлены паўрочны план сведчыць пра веданне настаўнікам метадыкі выкладання беларускай мовы як на практычным, так і на тэарэтычным узроўні.

Праілюструем, як можа быць аформлены канспект урока па беларускай мове:

Тэма. Дзеепрыслоўны зварот (7 клас)

- Мэты:**
- 1) узнавіць і замацаваць веды школьнікаў пра дзеепрыслоўе як асобую форму дзеяслова: яго агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю; удасканаліць уменне распазнаваць дзеепрыслоўі ў сказах;
 - 2) даць паняцце пра дзеепрыслоўны зварот, пазнаёміць з асноўнымі правіламі яго пунктуацыйнага афармлення;
 - 3) фарміраваць уменні знаходзіць у сказах і адасабляць адзіночныя дзеепрыслоўі і дзеепрыслоўныя звароты;
 - 4) удасканальваць уменне правільна ўжываць дзеепрыслоўі і дзеепрыслоўныя звароты ў маўленні для абазначэння дадатковага дзеяння;
 - 5) развіваць уменне аналізаваць моўныя з'явы і рабіць правільныя высновкі;
 - 6) выхоўваць у вучняў імкненне да ўласнага інтэлектуальнага развіцця.

Тып урока: камбінаваны

- Абсталяванне:**
- 1) Беларуская мова: падручнік для 7 класа устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі з рускай мовай навучання з 12-гадовым тэрмінам навучання / Г. М. Малажай, Н. М. Чалюк. – Мінск, 2004.
 - 2) раздатчны матэрыял: карткі, матэрыял для самастойнай працы.

Літаратура: Малажай Г. М., Чалюк Н. М. Беларуская мова ў 7 класе: вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі з рускай мовай навучання. – Мінск, 2004.

Ход урока

I. Арганізацыйны пачатак урока.

II. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэт ўрока, матывацыя вучэбнай дзейнасці.

Паведамленне настаўніка.

Сёння на ўроку мы працягнем вывучаць дзеепрыслоўе як асобую форму дзеяслова, пазнаёмімся з паняццем “дзеепрыслоўны зварот” і асноўнымі правіламі яго пунктуацыйнага афармлення; будзем вучыцца афармляць сказы, у якіх ёсць дзеепрыслоўі, у адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамі; правільна ўжываць дзеепрыслоўі (як адзіночныя, так і з залежнымі словамі) у вусным і пісьмовым маўленні.

Веды, якія вы атрымаеце на ўроку, дапамогуць вам не рабіць граматычных і пунктуацыйных памылак пры ўжыванні дзеепрыслоўяў у маўленні.

III. Праверка дамашняга задання (з адначасовай актуалізацыяй апорных ведаў).

1. Камбінаванае апытванне.

1.1. Індывідуальнае пісьмовае апытванне па картках (выконваецца на дошцы).

Картка № 1

Тэма: Дзеепрыслоўе як асобая форма дзеяслова (7 клас)

Спішыце, раскрываючы дужкі, устаўляючы патрэбныя літары. Знайдзіце дзеепрыслоўі, вызначце ў іх прыметы дзеяслова і прыслоўя.

1. Ціха гутарылі Міколка з дзедам, адначываючы на ўскрайк.. лес.. (М. Лынькоў). 2. Пав..рнуўшыся тварам да лес.., Кавалевіч упэўнена павёў рукою ў бок чыгункі (І. Мележ). 3. Высоцкі, (не)адыходзячы ад стала, гл..дзіць у акно (І. Навуменка).

Картка № 2

Тэма: Дзеепрыслоўе як асобая форма дзеяслова (7 клас)

Спішыце, раскрываючы дужкі, устаўляючы патрэбныя літары. Знайдзіце дзеепрыслоўі, вызначце ў іх прыметы дзеяслова і прыслоўя.

1. Лісьце кінулася ўбок, пабегла, падм..таючы хвостом пароху (А. Асіпенка). 2. Назбіраўшы яшчэ сушняк.., Міколка з дзедам расклалі (не)в..лікі агонь (М. Лынькоў). 3. (Не)б..ручыся за работу, майстрам не станеш (Прыказка).

1.2. Фронтальнае вуснае апытванне.

- Што называецца дзеепрыслоўем? Якое дзеянне яно абазначае ў сказе?
- Назавіце агульныя граматычныя прыметы дзеепрыслоўя і дзеяслова, дзеепрыслоўя і прыслоўя.
- Якую сінтаксічную ролю выконвае дзеепрыслоўе ў сказе?
- Як пішацца часціца НЕ з дзеепрыслоўямі?

1.3. Самаправерка дамашняга пісьмовага практыкавання 372 (узор спраецываваны на дошку з дапамогай кадаскопа).

1.4. Праверка і ацэнка выканання індывідуальных пісьмовых заданняў.

IV. Тлумачэнне новага матэрыялу.

1. Аналіз моўнай з’явы (калектыўна, вусна).

Матэрыял для аналізу – сказы, запісаныя на дошцы:

- I.
 1. *Падышоўшы бліжэй, ляснік заўважыў бабровую хатку.*
 2. *Жанчына кінулася на дапамогу, зусім не думаючы пра небяспеку.*
 3. *Учора, наблізіўшыся да вады, я зразумеў, што бераг можа абваліцца.*
- II.
 1. *Хлопчык ішоў не спяшаючыся.*
 2. *Растуць яны тут у нас на лес гледзячы.*

Заданні:

- Прачытайце першую групу сказаў, знайдзіце дзеепрыслоўі.
- Вызначце залежныя ад дзеепрыслоў’яў словы.
- Зрабіце вывад, што называецца дзеепрыслоўным зваротам.

2. Самастойны аналіз моўнай з’явы.

Заданне. Паглядзіце яшчэ раз на сказы першай групы і адкажыце на наступныя пытанні:

- Якія знакі прыпынку ставяцца пры дзеепрыслоўным звароце?
- Ці залежыць пастаноўка знакаў прыпынку ад таго, дзе знаходзіцца дзеепрыслоўны зварот: перад дзеясловам-выказнікам ці пасля яго?

Сфармулюйце правіла пастаноўкі знакаў прыпынку пры дзеепрыслоўным звароце.

3. Паведамленне настаўніка з адначасовым аналізам моўнай з’явы.

Паглядзіце на сказы другой групы. У першым з іх ёсць адзіночнае дзеепрыслоўе *не спяшаючыся*, у другім – дзеепрыслоўны зварот *на лес гледзячы*. Запомніце, што пры адзіночным дзеепрыслоўі, якое стаіць ў канцы сказа і адказвае на пытанне “як?”, коска не ставіцца. Не выдзяляюцца коскамі і дзеепрыслоўныя звароты, якія з’яўляюцца ўстойлівымі спалучэннямі слоў – фразеалагізмамі.

4. Чытанне тэарэтычнага матэрыялу падручніка.

Заданне. Уважліва прачытайце тэарэтычны матэрыял на старонцы 200, параўнайце вывады, якія мы зрабілі, з тымі, што ёсць ў падручніку. Пра што яшчэ вы даведаліся, прачытаўшы правіла?

V. Першаснае замацаванне набытых ведаў.

Узнаўляльная гутарка.

- Што называецца дзеепрыслоўным зваротам?
- Якім членам сказа ён з’яўляецца?
- Як пунктуацыйна афармляецца дзеепрыслоўны зварот?

VI. Фарміраванне ўменняў і навыкаў.

1. Знаходжанне і тлумачэнне моўнай з’явы.

Практыкаванне 377 (вусна, калектыўна).

Заданне. Прачытайце тэкст. Знайдзіце ў ім дзеепрыслоўныя звароты. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў сказах з дзеепрыслоўнымі зваротамі.

* Падбярэце сінонімы да слоў *ласунак*, *кліч*, *клопат*.

(*Ласунак* – *далікатэс*, *прысмакі*; *кліч* – *заклік*, *прызыў*, *клопат* – *турбота*, *марока*.)

2. Ускладненае спісванне.

Практыкаванне 378 (1–3 сказы паўсамастойна (адзін вучань каля дошкі), 4–6 сказы – самастойна).

Заданне. Спішыце сказы, расставіўшы неасходныя знакі прыпынку. Пяты–шосты сказы разбярыце па членах сказа.

3. Канструяванне сказаў па апорных словазлучэннях (пісьмова, калектыўна).

Заданне. Пабудуйце сказы з наступнымі дзеепрыслоўнымі словазлучэннямі, запішыце растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

Падкрэсліце граматычную аснову і дзеепрыслоўныя звароты як члены сказа. Звярніце ўвагу на тое, што і асноўнае, і дадатковае дзеянне павінна выконваць адна і тая ж асоба.

Словазлучэнні (запісаны на дошцы):

Не гледзячы на прысутных, старанна падбіраючы словы, закасаўшы рукавы, падзякаваўшы брату.

4. Рэдагаванне сказаў (калектыўна, першы сказ – вусна, астатнія – пісьмова).

Заданне. Прачытайце сказы, знайдзіце граматычную аснову і дзеепрыслоўны зварот. Вызначце, ці адна і тая ж асоба (прадмет) з’яўляецца ўтваральнікам і асноўнага, і дадатковага дзеяння. Адрэдагуйце сказы, выправіўшы памылкі ва ўжыванні дзеепрыслоўных словазлучэнняў.

Сказы (запісаны на дошцы):

1. *Праязджаючы па гэтай вуліцы, яго позірк шукаў будынак старой школы.*

2. *Вось і зараз, успамінаючы гэтыя дарагія майму сэрцу мясціны, смутак зноў агортвае мяне.*

3. *Выйшаўшы з лесу, перада мною ляжаў скошаны луг.*

5. Творчы дыктант.

Заданне. У час запісу тэксту замяніце, дзе гэта магчыма, дзеясловы з залежнымі словамі на дзеепрыслоўныя звароты.

Хлопчык зірнуў на неба і убачыў белых буслоў. Яны нібы па нейкай сцяжынцы падымаліся ўверх, плылі адзін за адным. Паступова птушкі рабіліся ўсё меншымі і меншымі, знікалі ў бясконцай глыбіні неба.

VII. Падвядзенне вынікаў урока.

1. Самастойная праца з наступнай праверкай (вусна, два варыянты, у кожнага вучня індывідуальная картка).

1 варыянт

1. Закончыце фармулёўку.

Дзеепрыслоўе з залежнымі словамі называецца _____

2. Вызначце, дзе ў сказах неабходна паставіць знакі прыпынку.

1. *Міхал вярнуўшыся з абходу адзначыў добрую прыгоду (Я. Колас).*
2. *Пачуўшы голас сына не азіраючыся маці стала завіхацца хутчэй (І. Мележ).* 3. *Ішлі яны не спячаючыся выбіраючы найбольш глухія лясныя дарожкі і сцежкі (Я. Колас)*

3. Знайдзіце сказы, у якіх дзеепрыслоўныя звароты ўжыты правільна. Абгрунтуйце свой адказ.

1. *Падыходзячы да школы, у вучняў узнікла спрэчка.* 2. *Над лесам, выплыўшы з туману, стаяў месяц.* 3. *Алёшу проста хацелася спяваць, працуючы на камбайне.*

2 варыянт

1. Закончыце фармулёўку.

Дзеепрыслоўны зварот у сказе з'яўляецца _____

2. Вызначце, дзе ў сказах неабходна паставіць знакі прыпынку.

1. *Сядзець цяпер склаўшы рукі Андрэй таксама не мог (У. Шахавец).* 2. *І раптам схіліўшыся трошкі набок схіснуўся і знік пад вадой наплавок (П. Глебка).* 3. *Стараючыся не адстаць ад дарослых ззаду шпарка ішоў хлопчык..*

3. Знайдзіце сказы, у якіх дзеепрыслоўныя звароты ўжыты правільна. Абгрунтуйце свой адказ.

1. *Лясной сцяжынкай, мінаючы пясчаныя ўзгоркі, ішлі партызаны.*
2. *Даведаўшыся пра поспехі сястры, мяне ахапіла радасць.* 3. *Сустрэўшыся пасля доўгай разлукі, сябры ўспаміналі гады маладосці.*

2. Ацэнка вучэбнай дзейнасці школьнікаў.

VIII. Інфармацыя пра дамашняе заданне.

Слова настаўніка.

Дома вам неабходна вывучыць тэарытычны матэрыял параграфа 42 і выканаць адно з наступных заданняў (на выбар):

- 1) практыкаванне 385;
- 2) выпісаць з мастацкага твора, які вывучаецца на ўроках беларускай літаратуры ў 7 класе, пяць сказаў з дзеепрыслоўнымі зваротамі. Адзін сказ разабраць па членах сказа.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Саўко Уладзімір Паўлавіч, 220039, г. Мінск, вул. Варанянскага, д. 3, корп. 1, кв. 139. Хатні тэлефон: 228-02-96.

Паспорт МР2106381, выдадзены 13.04.2006 г. Кастрычніцкім РУУС г. Мінска, асабісты нумар 3170461A039PB6

